УДК 378.017:502

ОСВІТА ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Світлана Совгіра, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри хімії, екології та методики їх навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0002-8742-7773
E-mail: sovgirasvitlana@gmail.com
Оксана Браславська, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
ORCID: 0000-0003-0852-686X
E-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

У статті досліджено проблему освіти для сталого розвитку як основи формування екологічної культури майбутніх фахівців. Встановлено, що екологічна освіта як освіта для сталого розвитку є однією з провідних ланок глобальної освіти, системи міжнародного співробітництва з метою збереження цивілізації на планеті. Розглянуто гуманітарні аспекти сучасної екологічної освіти у поєднанні з глобальною концепцією сталого розвитку. Встановлено, що найважливішим компонентом екологічної культури є екологічна компетентність особистості. Доведено, що головним в освіті для сталого розвитку є її загальнокультурна, діяльнісна спрямованість, яка націлена на формування таких якостей особистості, які забезпечують їй готовність і здатність до екологічно безпечних дій у довкіллі, а ідеальною метою екологічної освіти є розвиток екологічної культури.

Ключові слова: *сталий розвиток; формування; екологічна культура; майбутні фахівці; екологічна компетентність особистості; освіта для сталого розвитку; екологічна освіта.*

EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS THE BASIS FOR FORMING THE ECOLOGICAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS

Svitlana Sovhira, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Chemistry, Ecology and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
ORCID: 0000-0002-8742-7773
E-mail: sovgirasvitlana@gmail.com
Oksana Braslavska, doctor of pedagogical sciences, professor, head of the department of geography and methods of teaching, Pavlo Tychyna Uman state pedagogical university.
ORCID: 0000-0003-0852-686X
E-mail: oksana.braslavska@udpu.edu.ua

The article examines the problem of education for sustainable development as a basis for the formation of the ecological culture of future specialists. The possibility of synthesis of humanitarian and ecological knowledge through the eco-humanitarian paradigm of thinking has been established. The essence of such concepts as "humanization" and "humanitarianization" in relation to the educational process is defined. It has been proved that the strategy of humanization and humanitarianization of all spheres of human activity is currently becoming the main reference point of the vast majority of futurological forecasts related to the future of humanity.The essence of environmental education is considered. It has been established that environmental education as education for sustainable development is one of the leading links of global education, a system of international cooperation aimed at preserving human civilization on the planet. The humanitarian aspects of modern environmental education in combination with the global concept of sustainable development are considered. The principles and priorities of sustainable development as the most important component of the foundation for the development of the theory and practice of modern environmental education are revealed.

The definition of sustainable development is given as a way of life of the world community, in which the main task is to ensure normal conditions for the population of the planet without limiting the interests of future generations. The connection between the period of sustainable development and the change in environmental awareness and environmental culture of society as a whole has been proved. The humanitarian educational paradigm is highlighted, which is aimed at revealing the spiritual, intellectual and moral potential of the individual for the benefit of the individual himself, in which environmental education plays a strategic role in the process of modernizing the educational space in the direction of its humanization.

The relationship between the strategy of interaction between man and nature, ecological culture and ecological competence is revealed. It has been proved that the most important component of environmental culture is the environmental competence of an individual. It has been established that ecological competence includes such life values and attitudes, which are based on the self-worth of the surrounding living nature and the planet as a whole and the conviction of a person that he is responsible for their preservation as a result of his intelligence. The definition of the ecological competence of the individual is presented as a stable system of views and beliefs of the individual on nature, on the relationship between nature and society, on the planet as a place of existence of humanity, on man's awareness of himself as a subject of the development of nature. It has been proved that the main thing in education for sustainable development is its general cultural, active orientation, which is aimed at the formation of such personality qualities that provide it with the readiness and ability to take environmentally safe actions in the environment, and the ideal goal of environmental education is the development of ecological culture (the formation of ecological values, ecocentric worldview, ecologically oriented behavior).

Keywords*: sustainable development; formation; ecological culture; future specialists; ecological competence of the individual; education for sustainable development; ecological education.*

Сучасний етап розвитку взаємовідносин людського суспільства та природи характеризується як перехідний, кризовий (від грецьк. krizesis –рішення, поворотний пункт, результат – переломний момент, загострення, небезпечне нестійке становище). Ця криза багатогранна, багатоаспектна, неоднозначна. Це криза природних екосистем – на поверхні, і глибинна онтологічна криза людського буття – усередині. Парадоксально, що людина виявляє наполегливість у справі охорони природи, ліквідації наслідків екологічних лих, меншу наполегливість при запобіганні техногенним наслідкам несприятливих екологічних подій. Екологічна криза є цьому очевидним підтвердженням.

Відчуження людини від природи, її квазіпродуктивна життєдіяльність з одного боку, і неможливість існування без природних ресурсів та умов (чисте повітря, питна вода, родючий ґрунт, природні характеристики навколишнього середовища тощо) з іншого боку, очевидно, становлять серйозну проблему для самої людини. Однак, усі спроби вирішення екологічних проблем (як на глобальному, так і на локальному

рівнях) зводяться за своєю суттю до ліквідації людиною наслідків нераціонального природокористування.

Це «екологія наслідків», яка пояснює причин такого становища і, отже, не здатна його виправити. Вона не доходить до цілісного, філософського погляду на людську життєдіяльність та не враховує, що стан природи та стан культури взаємообумовлені [15, с. 80].

Вихід з цього становища вбачається в екологічній освіті. Проблеми екологічної освіти в контексті освіти для сталого розвитку розглядали науковці О. Бондар [1], Н. Душечкіна [10], В. Куценко [3], Н. Лакуша [4], Т. Сафранов [6], Ю. Скиба [7], Ю. Туниця [12]. Дослідники доводять, що сучасна вища освіта покликана готувати фахівців, які не тільки мають компетентності, необхідні для технологічного здійснення професійної діяльності, а й фахівців з необхідним рівнем екологічної культури.

Модернізація сучасної вищої освіти об'єктивно виявляє необхідність збагачення культурної сфери особистості, необхідність зростання ролі морально-етичних ідеалів у процесі формування екологічної культури особистості. Остання обставина безпосередньо пов'язана з метою сучасної екологічної освіти, яка несе гуманітарні ідеї в їхньому новому герменевтичному сенсі.

На основі сказаного правомірно стверджувати про можливість синтезу гуманітарного та екологічного знання через екогуманітарну парадигму мислення як суб'єктивне сприйняття особистістю екосистеми у її об'єктивній цілісності, глобальності через адекватне ціннісне самовизначення.

Розглянемо докладніше засади гуманітарної освітньої парадигми з метою виявлення її взаємозв'язків з екологічною освітою як процесом формування нового екокультурного рівня розвитку особистості. Насамперед необхідно визначити сутність таких понять, як «гуманізація» і «гуманітаризація» щодо процесу освіти. Очевидно, що стратегія гуманізації та гуманітаризації всіх сфер діяльності людини нині стає головним орієнтиром переважної більшості футурологічних прогнозів, пов'язаних із майбутнім людства. Гуманістична освітня парадигма сьогодні постулюється в різних напрямах, зокрема, в гуманній педагогіці, культурологічній концепції особистісно-орієнтованої освіти, концептуальних засадах екологічної культури, концепції природничо-наукової освіти, синергетичному підході до організації процесу освіти, концепції освітнього простору тощо.

Аналіз трактувань поняття «гуманітаризація освіти», наявних у сучасній науково-педагогічній літературі, показує, що суть їх полягає у спрямованості процесу гуманітаризації освіти на практичне втілення ідей гуманізації за допомогою освітнього процесу. Наприклад: «гуманітаризація освіти – це:

- приведення до балансу політехнічної та гуманітарної складових освіти з метою виключення пізнавального сцинтизму та утвердження ефективного формування світогляду та високих моральних якостей студентів;
- система заходів, спрямованих на пріоритетний розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти та на формування особистісної зрілості студентів;
- практичне здійснення гуманізації освіти, що передбачає подолання технократичних тенденцій, посилення уваги людини до змісту освіти та її культури, прав та інтересів людини [14, с. 184].

Аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє позначити два основних напрями гуманітаризації, що відображають методологічну сутність цього явища в сучасному освітньому процесі: посилення кількості дисциплін соціально-гуманітарної спрямованості в середній та вищій освіті; розробка та реалізація міждисциплінарних зв'язків між природничо-математичними та власне гуманітарними дисциплінами з метою формування єдиної наукової картини світу, заснованої на етичних засадах гуманізму.

Отже, гуманізація освіти має на увазі розвиток особистості на користь самої особистості.

Принципи гуманізму та гуманізації освітнього простору органічно переплітаються з ідеями сучасної екологічної освіти, яка останнім часом набуває чіткого соціокультурного акценту, оскільки в методологічному аспекті вивчення екології спрямоване на систему взаємодії людини з навколишнім соціоприродним середовищем та на визначення місця й ролі людини в цій системі. З позиції філософського аналізу світоглядна проблема актуалізації еколого-гуманітарної парадигми в сучасному культурно-освітньому просторі, на наш погляд, вдало позначена в роботі Н. Лакуші: екзистенційна криза, породжена протистоянням людини і природи, робить першочерговим завдання подолання активності. Науково-технічна стратегія все більше потребує возз'єднання зі стратегією моральною, що постає як головна ідея екологічної освіти [4, с. 42].

Фахівці наголошують, що акцент на аксіологічних основах все більше впливає на зміст екологічної освіти. Так, Т. Сафранов розглядаючи сутність екологічної освіти, підкреслює, що екологія – наука нового типу, принциповою відмінністю якої від наук попередніх епох є включення проблеми цінностей у наукове знання [6, с. 62].

З вище наведеного визначення випливає, що екологічна освіта як освіта для сталого розвитку є однією з провідних ланок глобальної освіти, системи міжнародного співробітництва з метою збереження людської цивілізації на планеті. Екологічна освіта, на думку Н. Філяніної, є компонентом системи освіти міжнародного спрямування і має давати уявлення про те, що сучасна технологія, яка є технологічною основою глобалізації, має створити передумови для збереження єдиної екологічної системи на Землі та, насамперед, збереження невідновних природних ресурсів, без яких неможливе продовження життя. Така освіта сприятиме створенню ситуації, за якої економічний розвиток не суперечить законам природи. Вона має давати знання про взаємозв'язок між глобальним характером екологічних проблем, глобалізацією суспільства, універсалізацією науки та заснованій на ній технології, про необхідність та можливість вирішення екологічних проблем у сучасному суспільстві, яке дедалі більше стає світовою спільнотою. У контексті такого підходу екологічну освіту слід розглядати і з погляду потреби поєднання наукових уявлень про людину та гуманізацію її становища в суспільстві як імперативу цивілізації [14, с. 39].

Не можна розглядати гуманітарні аспекти сучасної екологічної освіти у відриві від глобальної концепції сталого розвитку. Еволюція екологічної освіти в освіту для сталого розвитку відображає зміст нового витка розвитку міжнародної суспільної свідомості, спрямованої на створення умов для подолання глобальної екологічної кризи.

Стратегія сталого розвитку стала відома широкій аудиторії після доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку «Наше спільне

майбутнє» у 1987 р. Матеріали цієї доповіді були покладені в основу головного документа Міжурядової конференції з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро 1992 р. – Порядку денний на XXI століття. Наступною віхою у прийнятті ідей сталого розвитку як цільових орієнтирів для світу, що глобалізується, стала Декларація тисячоліття ООН (2000 р.), в якій однією з фундаментальних цінностей було проголошено дотримання принципів сталого розвитку (повага до природи; в основу охорони та раціонального використання всіх живих організмів та природних ресурсів повинна бути покладена обачність відповідно до постулатів сталого розвитку; тільки таким чином можна зберегти для наших нащадків ті величезні багатства, які нам даровано природою; нинішні нестійкі моделі виробництва та споживання мають бути змінені на користь нашого майбутнього добробуту та благополуччя наших нащадків).

Принципи та пріоритети сталого розвитку розглядаємо як найважливішу складову фундаменту розвитку теорії та практики сучасної екологічної освіти. Згідно з визначенням Європейської економічної комісії ООН бачення цієї проблеми орієнтоване на бачення сталого розвитку конкретної території (регіональний, локальний принцип) і є таким: наше бачення на перспективу – це бачення регіону, прихильного до єдиних цінностей солідарності, рівності та взаємоповаги між людьми, країнами та поколіннями. Для такого регіону характерний сталий розвиток, включаючи забезпечення економічної життєздатності, справедливості, соціальної згуртованості, охорони навколишнього середовища та сталого управління природними ресурсами для того, щоб задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи шкоди можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Існує безліч трактувань поняття «стійкий розвиток» та змісту самої концепції, наприклад, Ю. Скиба розглядає концепцію сталого розвитку як нормативістську теорію, яка передбачає регулювання умов життя на основі чотирьох принципів:

1) задоволення основних потреб усіх людей, що нині живуть;
2) рівні стандарти цього задоволення для населення планети;
3) дбайливе, обережне використання природних ресурсів;
4) збереження можливостей майбутніх поколінь реалізувати основні запити [7, с. 452].

Усі названі принципи рівноцінні, але центральним вважається третій, в основі якого лежить ідея обмеженої спроможності природних комплексів до господарських навантажень (carrying capacity), що утворює ядро теорії. Ця ідея, предмет теорії біосферної рівноваги, передбачає межу порушення людиною цілісності екосистеми. Переступати його не можна, оскільки в міру накопичення збурень, що надходять з природного середовища, вона поступово втрачає можливість компенсувати понесені втрати. Завдання сталого розвитку, таким чином, можна сформулювати як повернення планети в межі відтворювального потенціалу її біосфери, поки деградація довкілля не набула незворотного характеру, не настав підрив природно-ресурсної бази існування людства.

Концепція сталого розвитку протягом останніх десятиліть стабільно є предметом обговорення світової спільноти у питаннях, пов’язаних із вирішенням глобальних екологічних проблем. В даний час концепція сталого розвитку викликає безліч дискусій вчених, які стосуються реальних можливостей її втілення у життя. Цей скепсис заснований насамперед на реальних можливостях обмеження

економічного зростання розвинених країн, який заснований на ідеології споживання. Йоганнесбурзький саміт зі сталого розвитку (2002) показав, що насправді світові економічні гіганти не поспішають екологізувати свої виробничі цикли, оскільки це відчутно призведе до втрати економічного та політичного впливу на світовій арені. У зв'язку зі сказаним вище постають закономірні питання: «Чи не є утопічною теорія сталого розвитку?»; «Чи можливо взагалі людству екологізувати економіку та існувати у гармонії з природою?»; «Чи можливо суттєво знизити темпи споживання людиною товарів та послуг?»; «Як зберегти природні ресурси та одночасно вирішити глобальні проблеми голоду у слаборозвинених країнах?». Відповіді ці питання сьогодні шукає світова наукова громадськість, оскільки від них залежить сам факт існування людської цивілізації у майбутньому. Зі сказаного випливає, що вирішення екологічних проблем неможливо ізольовано без вирішення комплексу соціально-економічних та політичних проблем. Як пише К. Стецюк, зростання системності, взаємовпливу та взаємообумовленості всіх сфер суспільного життя виявив таку закономірність: стійкість соціально-економічного розвитку залежить від рівня розвитку науки та освіти. Соціально-економічна стійкість розвитку країни може бути забезпечена лише за умови збереження (і вдосконалення) технологічного потенціалу економіки, науки, освіти, реалізації моральних принципів, якщо відносини більшості членів суспільства стануть більш цивілізованими [11, с. 101].

Відразу після оголошення у 2005 році Десятиліття освіти в інтересах сталого розвитку (ОСР) у Вільнюсі була прийнята розроблена Європейською економічною комісією ООН «Стратегія ЄЕК ООН для освіти в інтересах сталого розвитку».

Суть стратегії полягає в декількох позиціях. Насамперед, це перехід освіти від простої передачі знань і вмінь, необхідних для існування в сучасному світі, до формування готовності діяти і жити в мало передбачуваному майбутньому світі, в динамічних екологічних і соціально-економічних умовах. Тому одним з найважливіших завдань Всесвітнього десятиліття освіти для сталого розвитку – надати освіті випереджального характеру, вести пошук такої її моделі, яка б могла відповідати не тільки теперішнім, але і майбутнім поколінням. Стають затребуваними уміння майбутніх фахівців брати участь в плануванні соціального розвитку території, передбачати наслідки заходів, в тому числі і можливих наслідків у сфері стійкості оточуючих природних екосистем.

Принципи, що визначені у Стратегії ЄЕК ООН такі: розширення концепції екологічної освіти з охопленням широких питань розвитку; розвиток поваги до різних культур, висвітлення відповідного внеску; заохочення розвитку системного, критичного і творчого мислення, ставлення до життя; тривалість відповідної освіти протягом усього життя, охоплення усіх рівнів освіти і елементів життєвої сфери; урівноваження місцевих, національних і регіональних екологічних проблем, а також їх глобального контексту; розгляд етичних аспектів, формування почуття відповідальності; зміщення акцентів з передачі інформації на розвиток умінь приймати рішення через упровадження активних методів навчання.

Ще однією складовою освіти для сталого розвитку є накопичення власного (індивідуального і групового) практичного досвіду застосування знань, умінь, цінностей. Частина такого досвіду має характер стереотипів екологічно безпечної поведінки. Частина є досвідом творчого розв'язання нестандартних, безпрототипних екологічних завдань. Саме при їх розв'язанні виявляється несформованість у студентів

надпердметних умінь, здатності звернутись до культурного аналогу або до власного досвіду для прийняття рішення.

Слід звернути увагу на те, що поняття sustainable перекладається з англійської мови як «стійкий». Тим часом переклад не зовсім точний, він змінює вихідний зміст. Sustain – «витримати», «вистояти», «підтримувати». Таким чином, сталий розвиток – це «підтримання» розвитку (швидше, «підтримується»). Проблемам сталого розвитку в такому контексті велика увага приділена в концепції ноосфери В. Вернадського, концепції універсального еволюціонізму М. Моїсеєва, в теорії біотичного регулювання А. Урсула та ін.

«Сталий розвиток» можна уявити у вигляді закономірно змінюваних етапів співіснування людини і природи до того ступеня, поки це співіснування буде можливим: розвиток може бути розглянутий як виникнення нових «порядків». На шляху до нового порядку система проходить хаос, період зникнення колишньої структури та оформлення нової. Відповідно можна назвати такі основні етапи: 1) зародження нового елемента системи; 2) його відокремлення у системі; 3) відчуження в системі та заперечення новим елементом усієї «старої» системи; 4) становлення нової структури, нового порядку, нової гармонії чи абсолютизація антагонізму між елементами системи та її повернення до «нульового» стану. Сучасний «осьовий час» характеризується переходом від третього до четвертого етапу. Вибір одного з двох можливих варіантів майбутнього випало здійснити саме сучасним людям» [8, с. 134].

Отже, сталий розвиток можна подати як спосіб життя світового співтовариства, у якому головним завданням є забезпечення нормальних умов для населення планети без обмеження інтересів наступних поколінь. Очевидно, що розв’язати завдання періоду стійкого розвитку можливо лише за допомогою зміни екологічної свідомості та екологічної культури суспільства в цілому.

Підставою коеволюції є система досліджень, у результаті аналізу яких встановлюємо залежність показників біосфери від активної діяльності. Тільки маючи досить повне уявлення про характер цього взаємозв’язку, ми зможемо сформулювати ті обмеження на діяльність людини, які необхідні для забезпечення її майбутнього. До принципів коеволюційної парадигми належать такі імперативи екологічної культури як відмова від раціонально-технократичної парадигми, що базується на механістичних уявленнях про жорстку детермінацію світу, безальтернативність, одноваріантність його розвитку; синергетичний підхід, нелінійне мислення, плідна інтеграція природничо-гуманітарного знання; відмова уявлення про взаємини у системі «людина – природа» від крайніх позицій антропоцентризму і біоцентризму, націленість подолання полярностей; здійснення зближення гносеологічної та аксіологічної методологій у становленні єдиного цілісного світосприйняття; формування колективного, планетарного мислення замість обмеженої орієнтації задоволення миттєвих потреб; значне посилення духовної компоненти у соціоприродному бутті, підвищення ролі гуманітарної складової пізнавального процесу, вбудовування самого наукового знання у загальний контент єдиної культури; обґрунтування невпинної цінності діалогових, безконфліктних, ненасильницьких форм комунікації, сумісності, порівнянності різних теоретичних побудов, світоглядних позицій, культур [9, с. 10].

У зв’язку з цим освіта (на всіх без винятку, рівнях) набуває сьогодні особливого значення як найважливіший ресурс формування нової екологічної культури особистості.

Зважаючи на те, що гуманітарна освітня парадигма спрямована на розкриття духовного, інтелектуально-морального потенціалу особистості на користь самої особистості, екологічна освіта виконує стратегічну роль у процесі модернізації освітнього простору у напрямі його гуманізації. Як зазначає Н. Філяніна, сучасне гуманістичне розуміння суспільного розвитку включає економічний розвиток (зростання), збільшення матеріального добробуту, при збереженні природи як необхідної умови життя людини та створення суспільних умов (відносин), в яких економічний розвиток забезпечить задоволення потреб людини на найвищому рівні, коли людина матиме можливість проявляти себе як творча та вільна особистість. Ці положення, вироблені інтелектуальною елітою сучасного суспільства, слід включити до змісту екологічної освіти [14, с. 185].

Отже, криза сучасного цивілізаційного розвитку людства – криза стійкості, криза відторгнення навколишнім середовищем чужорідного, неспецифічного впливу, що може призвести до негативних наслідків для всієї біосфери. Очевидно, що людині як частині системи, як цілісності, необхідно докорінно переглядати цілі, зміст та механізми адекватного існування та розвитку в глобальній екосистемі планети. В іншому випадку, відповідно до теорії біотичної регуляції відбудеться катастрофічне відторгнення – механізм позитивного зворотного зв'язку, що руйнує зв'язки в системі, а не підтримує її в стабільному стані. Іншими словами, доцільністю як принципом існування природних екосистем є наслідок наявності гомеостатичних регулятивів, що дозволяють констатувати «запас міцності» глобальної екосфери планети. Остання обставина диктує цілком певні шляхи взаємодії суспільства та природи.

У педагогічному аспекті стратегія взаємодії людини та природи має, безсумнівно, базуватися на екологічній компетентності. Сучасна наука розуміє компетентність як вищий рівень активності як соціальної істоти. Своєрідність цієї активності у тому, що відображення реальності у вигляді чуттєвих і розумових образів передбачає практичні дії людини, надаючи їм цілеспрямованого характеру. Об'єктивний світ, впливаючи на людину, відображається у вигляді уявлень, думок та інших духовних феноменів, що утворюють зміст компетентності, що відображається в продуктах культури [11, с. 102].

На думку вчених-дослідників проблеми екологічної компетентності, необхідність виділення та вивчення особливого типу компетентності – екологічної, обумовлена не лише загрозою екологічної кризи, а й явищами культурно-історичного плану, до яких належать: 1) трансформація економічної парадигми суспільної свідомості; 2) усвідомлення триєдності сутності людини як біологічної, соціальної та духовної істоти; 3) еволюція людини як носія свідомості: від індивідуального суб'єкта до етносу, держави, планети, космосу. В даний час сутність екологічної культури як феномену є предметом досліджень також і в галузі філософії, соціології та педагогіки [1; 3; 10; 12].

За О. Касьяновою, аксіологічна основа екологічної культури містить екологічний імператив, як її сутнісна характеристика і постає як система обмежень, порушення яких може бути незворотними наслідками для подальшого існування, як людини, так і навколишнього світу. Екологічний імператив, на його думку, включає такі постулати: у центрі уваги має знаходитися людина, яка має право на здорове і плідне життя в гармонії з природою; забезпечення рівності можливостей розвитку та збереження навколишнього середовища як для нинішнього, так і для майбутніх поколінь; охорона навколишнього середовища має стати невід'ємною частиною загального соціально-

економічного прогресу та не може розглядатися у відриві від нього; на відміну від практики охорони природи, що склалася, акцент слід перенести на здійснення заходів з екологізації господарської діяльності, в першу чергу, на усунення причин негативних техногенних впливів, а не їх наслідків; соціально-економічний розвиток слід направити на покращення якості життя людей у допустимих межах господарської ємності екосистем; екологізація культури та світогляду людини, системи виховання та освіти [2, с. 221].

Екологічна культура особистості є здатністю до пізнання і позитивного перетворення відносин особистості з навколишнім світом, постає як активний перетворюючий початок з урахуванням екологічного імперативу – внутрішньої аксіологічної установки, укладеної у свідомості людини (суспільства): екологічна культура, що формується в процесі пізнання, відрізняється від споживчої сукупністю впливів на середовище проживання з метою досягнення відповідного економічного ефекту та якості життя без деградації навколишнього середовища [9, с. 9].

Під екологічною культурою розуміється сукупність уявлень (індивідуальних, групових) про взаємозв'язки в системі «людина – природа» і в самій природі, існуючого ставлення до природи, а також відповідних стратегій та технологій взаємодії з нею [2, с. 216].

Найважливішим компонентом екологічної культури є екологічна компетентність особистості. Екологічна компетентність особистості – стійка система поглядів і переконань особистості на природу, на взаємини природи та суспільства, на планету як місце існування людства, на усвідомлення людиною себе як суб'єкта розвитку природи. До складу екологічної компетентності входять такі життєві цінності та установки, в основі яких лежать самоцінність навколишньої живої природи і планети в цілому і переконаність людини в тому, що вона унаслідок своєї розумності відповідає за їх збереження. Крім того, вона також включає способи пізнання світу природи, екологічні норми поведінки та особистісне (суб'єктивне) ставлення до світу природи, мотиваційно-потребову сферу і в кінцевому підсумку індивідуальність людини як суб'єкта культури [5, с. 402].

Не применшуючи ролі наукових екологічних знань, вважаємо, що головним в освіті для сталого розвитку є її загальнокультурна, діяльнісна спрямованість, яка націлена на формування таких якостей особистості, які забезпечують їй готовність і здатність до екологічно безпечних дій в довкіллі. Звичайно, ідеальною метою екологічної освіти, що зафіксована в законодавчих документах, є розвиток екологічної культури (формування екологічних цінностей, екоцентричного світогляду, екологічно орієнтованої поведінки).

Отже, підходи до вирішення дослідницьких завдань у розкритті проблеми освіти для сталого розвитку як основа формування екологічної культури майбутніх фахівців, аксіологічний та культурологічний ракурс дослідження зумовлюють актуалізацію ціннісної складової екологічної освіти, цілей розвитку екологічної культури, ідей гуманізації та гуманітаризації освіти, уявлення про визначальну роль культури ставлення до природи, морального імперативу, екологічної культури у вирішенні проблем.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розкритті діяльнісних та практичних аспектів освіти для сталого розвитку з метою формування у майбутніх фахівців екологічної культури.

ISSN 2307-4906

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар О. І., Барановська В. Є., Єресько О. В. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях: наук.-метод. посіб. для вчителів. Херсон: Грінь Д. С. 2015. 228 с.
2. Касьянова О. М., Демідова Ю. Є. Сутність та особливості формування екологічної культури майбутніх фахівців. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти:* зб. наук. праць. Харків: НТУ «ХПІ», 2012. Вип. 30–31(34–35). С. 214–228.
3. Куценко В. І., Тріленберг Г. І. Екологічна освіта – важливий інструмент сталого розвитку. *Економіка природокористування і охорони довкілля*: зб. наук. пр. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. С. 20–22.
4. Лакуша Н. М. Ідея сталого розвитку в контексті екологічних проблем (соціальнокультурний та праксеологічний аспекти): дис. ... кандидата філос. наук: 09.00.03. Київ, 2005. 172 с.
5. Пустовіт Н. А. Екологічна компетентність як мета освіти в інтересах збалансованого розвитку. *Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики*: матеріали Всеукр. наук. екол. конф. (Київ, 26 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 401–405.
6. Сафранов Т. А. Екологізація вищої освіти як важлива складова освіти для сталого розвитку. *Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції*: тези Всеукр. наук.-практ. конф., (7 лист. 2019 р.). Житомир: Житомирська політехніка, 2019. URL: https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/11.pdf
7. Скиба Ю. А., Лазебна О. М., Скиба М. М. Зміст і структура екологічної освіти в контексті сталого розвитку. *Збалансований (сталий) розвиток України – пріоритет національної політики*: матеріали Всеукр. наук. екол. конф. (Київ, 26 жовт. 2010 р.). Київ, 2010. С. 450–453.
8. Совгіра С. В. Еволюція екологічної освіти в освіту для збалансованого розвитку. *Вісник Черкаського університету*, 2016. № 16. С. 133–140.
9. Совгіра С. В. Передумови та формування екологічної культури особистості в контексті збалансованого розвитку. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженко*. 2016. Вип. 31. С. 7–14.
10. Совгіра С. В., Душечкіна Н. Ю. Співвідношення цілей екологічної освіти та освіти для стійкого розвитку. *Scientific Issues of the Modernity*: Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference. 2017. № 5(21), Vol. 3, С. 55–58.
11. Стецюк К. Екологічна культура як джерело ціннісних орієнтацій освіти для збалансованого розвитку. *Вища школа.* 2011. № 7–8. С. 96–103.
12. Туниця Ю. Ю., Адамовський М. Г., Борис М. М. та ін. Екологізація освіти як ключовий фактор підготовки фахівців для сталого розвитку. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* 2015. Вип. 25.10. С. 348–355.
13. Туниця Ю. Ю. Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку: доповідна зап. колегії М-ва освіти і науки України, 10.11.2015 р. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України.* Львів, 2015. Вип. 25.10. С. 9–14.
14. Філяніна Н. М. Екоосвітній потенціал гуманітарних знань: дис. … д-ра філософ. наук: 09.00.09. Київ, 2015. 343 с.
15. Sovgira S., Dushechkina N. A synthesis of humanitarian and ecological knowledge for ecocultural personal development. *Intellectual archive*. 2017. № 2. Vol. 6. С. 77–83.

REFERENCES

1. Bondar, O. I., Baranovska, V. Ye., Yeresko, O. V. (2015). Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidiakh [Environmental education for sustainable development in questions and answers]. Kherson [in Ukrainian].
2. Kasianova, O. M., Demidova, Yu. Ye. (2012). Sutnist ta osoblyvosti formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv [The essence and features of the formation of ecological culture of future specialists]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity.* Kharkiv, *30–31(34–35), 214–228* [in Ukrainian].
3. Kutsenko, V. I., Trillenberh, H. I. (2014). Ekolohichna osvita – vazhlyvyi instrument staloho rozvytku [Environmental education is an important tool for sustainable development]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*. Kyiv, *20–22* [in Ukrainian].
4. Lakusha, N. M. (2005). Ideia staloho rozvytku v konteksti ekolohichnykh problem (sotsialnokulturnyi ta

prakseolohichnyi aspekty) [The idea of sustainable development in the context of ecological problems (social-cultural and praxeological aspects)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Pustovit, N. A. (2010). Ekolohichna kompetentnist yak meta osvity v interesakh zbalansovanoho rozvytku. [Ecological competence as a goal of education in the interests of balanced development]. *Zbalansovanyi (stalyi) rozvytok Ukrainy – priorytet natsionalnoi polityky*: proceedings of the Scientific Ecology Conference. Kyiv, *401–405* [in Ukrainian].
6. Safranov, T. A. (2019). Ekolohizatsiia vyshchoi osvity yak vazhlyva skladova osvity dlia staloho rozvytku [Greening of higher education as an important component of education for sustainable development]. *Stalyi rozvytok krainy v ramkakh Yevropeiskoi intehratsii*: proceedings of the Scientific and Practical Conference. Zhytomyr: Zhytomyrska politekhnika [in Ukrainian].
7. Skyba, Yu. A., Lazebna, O. M., Skyba, M. M. (2010). Zmist i struktura ekolohichnoi osvity v konteksti staloho rozvytku [The content and structure of environmental education in the context of sustainable development]. *Zbalansovanyi (stalyi) rozvytok Ukrainy – priorytet natsionalnoi polityky*: proceedings of the Scientific Ecology Conference. Kyiv, *450–453* [in Ukrainian].
8. Sovhira, S. V. (2016). Evoliutsiia ekolohichnoi osvity v osvitu dlia zbalansovanoho rozvytku [Evolution of ecological education into education for balanced development]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu, 16, 133–140* [in Ukrainian].
9. Sovhira, S. V. (2016). Peredumovy ta formuvannia ekolohichnoi kultury osobystosti v konteksti zbalansovanoho rozvytku. [Prerequisites and formation of ecological culture of the individual in the context of balanced development]. *Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenko, 31, 7–14* [in Ukrainian].
10. Sovhira, S. V., Dushechkina N. Yu. (2017). Spivvidnoshennia tsilei ekolohichnoi osvity ta osvity dlia stiikoho rozvytku [Correlation between the goals of environmental education and education for sustainable development]. *Scientific Issues of the Modernity:* proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, *5(21), 3, 55–58* [in Ukrainian].
11. Stetsiuk, K. (2011). Ekolohichna kultura yak dzherelo tsinnisnykh orientatsii osvity dlia zbalansovanoho rozvytku. [Ecological culture as a source of value orientations of education for balanced development]. *Vyshcha shkola, 7–8, 96–103* [in Ukrainian].
12. Tunytsia, Yu. Yu., Adamovskyi, M. H., Borys, M. M. et al. (2015). Ekolohizatsiia osvity yak kliuchovyi faktor pidhotovky fakhivtsiv dlia staloho rozvytku [Greening of education as a key factor in training specialists for sustainable development]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy, 25.10, 348–355* [in Ukrainian].
13. Tunytsia, Yu. Yu. (2015). Pro ekolohizatsiiu vyshchoi osvity Ukrainy z metoiu pidhotovky fakhivtsiv dlia staloho rozvytku [Board of the Faculty of Education and Science of Ukraine]: dopovidna zap. kolehii M-va osvity i nauky Ukrainy, 10.11.2015 r. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy.* Lviv, *25.10, 9–14* [in Ukrainian].
14. Filianina, N. M. (2015). Ekoosvitnii potentsial humanitarnykh znan [Eco-educational potential of humanitarian knowledge]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
15. Sovgira, S., Dushechkina, N. (2017). A synthesis of humanitarian and ecological knowledge for ecocultural personal development. *Intellectual archive, 2, 6, 77–83* [in Ukrainian].

ISSN 2307-4906